

სასარგებლო წიაღისეული, როგორც სახელმწიფოს შორის მოლაპარაკებების საბანი (პრეზენტაციები და პერსპექტივები)

სოფიო გაბელაია

დოქტორი

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი

აბსტრაქტი

მიუხედავად იმისა, რომ თანამედროვე გლობალიზაციის პირობებში მიღებულია სახელმწიფოთა თანაარსებობა ძალადობრივი ხასიათის ქმედებების გარეშე, პრაქტიკაში აღნიშნული ქვეყნები მაინც არ ერიდებიან თამამ და აგრესიულ ნაბიჯებს ერთმანეთის წინააღმდეგ. ასეთ პირობებში კი, სულ უფრო დიდ მნიშვნელობას იძენს სახელმწიფოებს შორის მოლაპარაკების მექანიზმი და საგნები.

ქვეყნები, რომლებსაც უსაფრთხოების პრობლემები მოგვარებული აქვთ, საერთაშორისო სივრცეში საკუთარი ინტერესების გატარებას მარტივად ახერხებენ. მაგრამ ქვეყნებს, რომლებსაც პრობლემა აქვთ ეროვნული უსაფრთხოების თვალსაზრისით, მეტი სიკეთის დათმობა უწევთ სუვერენიტეტის უზრუნველყოფის მიზნით. შესაბამისად, რაც მეტი მატერიალური თუ არამატერიალური რესურსის გაღების პოტენციალი აქვს სახელმწიფოს, მით მეტად არის დაცული საერთაშორისო ასპარეზზე.

მსოფლიო წესრიგის ცვლილების პირობებში, ხშირად იცვლება სახელმწიფოთა შორის მოლაპარაკებების ეტაპზე მათი ინტერესებიც. ამჟამად, მსოფლიო ყურადღება მიპყრობილია ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და უკრაინის სახელმწიფოს შორის მინერალების ხელშეკრულების ირგვლივ მიმდინარე პროცესისკენ, რამაც აქტუალობა შესძინა სასარგებლო წიაღისეულის, როგორც სახელმწიფოთა შორის გარიგების საგანის მნიშვნელობას.

სასარგებლო წიაღისეული, რომელიც შეიძლება სახელმწიფოთა ძლიერების განმსაზღვრელ კომპონენტადაც მოიაზრებოდეს, აკადემიურ წყაროებში სხვადასხვაგვარად განიმარტება. სასარგებლო წიაღისეული არის ნებისმიერი მინერალი ან ქვა, რომელიც მოიპოვება მიწის ქვეშ და გამოიყენება მრეწველობაში. შესაბამისად, მინერალური რესურსები მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიაში. რაც უფრო მრავალფეროვანია სახელმწიფოს ბუნებრივი რესურსები, მით მეტად დამოუკიდებელია ის ინდუსტრიის წარმოების პროცესში, მაგალითად: ლითონი აქტიურად გამოიყენება მანქანების წარმოების ინდუსტრიაში, ქვიშა-ხრეში- სამშენებლო სექტორში, კირქვა და თაბაშირი- ბეტონის დასამზადებლად, თიხა- კერამიკის დასამზადებლად, სხვადასხვა ძვირფასი ქვები (ოქრო, ვერცხლი და სპილენძი) კი მოდის ინდუსტრიაში ან/და ელექტრო სქემების დასამზადებლად და.ა.შ.

საკვანძო სიტყვები: სასარგებლო წიაღისეული, მინერალური რესურსები, მოლაპარაკება, გარიგება, ხელშეკრულება, სახელმწიფო.

შესავალი

საერთაშორისო პოლიტიკა გულისხმობს გარემოს, სადაც სახელმწიფოები ცდილობენ საკუთარი ინტერესების გატარებას, გავლენის გაძლიერებას და მომგებიანი პოზიციის შენარჩუნებას. დროთა განმავლობაში შეიძლება შეიცვალოს მოქმედების ფორმა, მაგრამ მიზანი უცვლელია. მსოფლიო წესრიგიდან გამომდინარე სახელმწიფოები სხვადასხვაგვარი

გამოწვევის წინაშე დგანან, შესაბამისად ცვლიან ტაქტიკას, ინტერესის სფეროს ან ორიენტაციას. დღეს საერთაშორისო პოლიტიკური მოვლენების გათვალისწინებით, აქტუალობა შეიძინა სასარგებლო წიაღისეულმა, როგორც სახელმწიფოთა ეკონომიკურმა სიძლიერემ და პოტენციალმა.

რუსეთ-უკრაინას შორის მიმდინარე სამწლიანი ომის შემდეგ დღის წესრიგში დადგა მისი დასრულების აუცილებლობა, თუმცა მონაწილე მხარეებს უჭირთ შეთანხმდნენ კონკრეტულ პირობებზე და გადავიდნენ ურთიერთობის ახალ ეტაპზე. ასეთ შემთხვევაში კი აუცილებელი ხდება მოლაპარაკებებში ჩაერთონ მედიატორი სახელმწიფოები. ამ მიმართულებით დაინტერესებას ევროპის ქვეყნები და ამერიკის შეერთებული შტატები იჩენენ, თუმცა უნდა აღინიშნოს რომ მათ საკუთარი ინტერესები აქვთ აღნიშნულ პროცესში. დღეის მდგომარეობით, სწორედ ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და უკრაინის სახელმწიფოს შორის მიმდინარეობს მოლაპარაკებები უკრაინის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არსებული მინერალური რესურსების გამოყენებასთან დაკავშირებით.

მსოფლიო ყურადღება მიმართულია თუ როგორ განვითარდება მოვლენები ე.წ მინერალების ხელშეკრულების ირგვლივ, რა პირობებით დაიდება ის, რა ვალდებულებებს აიღებს უკრაინის სახელმწიფო და რას შესთავაზებს მას ამის სანაცვლოდ ამერიკის შეერთებული შტატები. საბოლოოდ კი, ეს ყველაფერი რა გავლენას მოახდენს მიმდინარე ომზე.

წინამდებარე ნაშრომის ინტერესის სფეროა სასარგებლო წიაღისეული, როგორც ორ მხარეს შორის მოლაპარაკებების საგანი უკრაინისთვის არის მშვიდობის გარანტია თუ ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის მის მიერ უკრაინისადმი გაღებული მატერიალური დახმარების ანაზღაურების საშუალება? ასევე, საინტერესოა როგორია საერთაშორისო გამოცდილება ამ თვალსაზრისით, რამდენად ეფექტურად მუშაობს აღნიშნული პრატიკა და ზოგადად სახელმწიფოები, როგორ იყენებენ ბუნებრივ რესურსს საკუთარი ეკონომიკური თუ პოლიტიკური პოზიციების გასაძლიერებლად.

ე.წ მინერალების ხელშეკრულების შინაარსი და პირობები განხილულია ნაშრომის პირველ თავში. მეორე თავში მოყვანილია რამდენიმე მაგალითი საერთაშორისო გამოცდილებიდან. მესამე თავში შეფასებულია საქართველო სახელმწიფოს პოტენციალი მინერალურ რესურსებთან მიმართებით. კვლევის შედეგები კი წარმოდგენილია დასკვნის სახით.

მეთოდოლოგია: გამომდინარე იქიდან, რომ ნაშრომის კვლევის მიზანია სასარგებლო წიაღისეულის პოლიტიკის შესწავლა, მთავარ კითხვებზე ამომწურავი პასუხის მიღების და არსებული ვარაუდების გადამოწმების მიზნით, კვლევის მეთოდად შერჩეულ იქნა თვისებრივი კვლევის მეთოდი, რომელიც თავის თავში მოიცავს ნორმატიულ/თეორიულ და ემპირიულ ნაწილებს.

საკვლევ საკითხზე მუშაობის პირველ ეტაპზე, როგორც მეორადი წყარო, გაანალიზდა სხვადასხვა ტიპის დოკუმენტაცია, სტატიები და გაკეთდა მათი კონტენტ-ანალიზი.

ბუნებრივია, კვლევის მთავარი ინტერესი მიმართულია ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და უკრაინას შორის მიმდინარე მოლაპარაკებების პროცესისა და მინერალების ხელშეკრულების მიმართულებით, მაგრამ შედარებისთვის ასევე განხილულია პრეცედენტები, რომლებსაც ვხვდებით საერთაშორისო პრაქტიკაში.

კვლევის ემპირიულ ნაწილში, ღია კითხვებზე დაყრდნობით, სიღრმისეული ინტერვიუები ჩატარდა ექსპერტთან და პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორთან, პროფესორ ვახტანგ მაისაიასთან და სსიპ მინერალური რესურსების ეროვნული სააგენტოს საერთაშორისო ურთიერთობების და პროექტების მართვის სამსახურის უფროსთან გვანცა ბიჭაძესთან.

1. მოლაპარაკებები ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და უკრაინის სახელმწიფოს შორის

1.1. რუსეთ-უკრაინის ომის მოკლე მიმოხილვა

2022 წელს მსოფლიო ახალი რეალობის წინაშე დადგა. რუსეთის მხრიდან უკრაინის სახელმწიფოზე სრულმასშტაბიანმა თავდასხმამ სრულიად შეცვალა მსოფლიო დღის წესრიგი და საერთაშორისო საზოგადოების დიდი წილი ყურადღება მიიპყრო. აღნიშნულს ცივი ომის დღევანდელ რეალობაში დაბრუნებასთანაც კი აიგივებენ ექსპერტები და განმარტავენ, რომ არსებულ ვითარებაში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია კრემლის ამგვარი ქმედების მოტივი. კერძოდ, რუსეთის ფედერაციული რესპუბლიკის მხრიდან უკრაინის სახელმწიფოზე თავდასხმას წინ უძღოდა მისი გაცხადებული პროტესტი ნატოს გაფართოების მიმართ.

2021 წელს უკრაინა-რუსეთის და უკრაინა-ბელორუსის სახელმწიფო საზღვრებთან რუსეთის 180 000-ანი ჯარის კონცენტრაციის შემდეგ, 2021 წლის 17 დეკემბერს, რუსეთის საგარეო საქმეთა სამინისტრომ ვაშინგტონსა და ნატოს წევრ ქვეყნებს გადასცა ე.წ. "შეთანხმების" პროექტი, რომელშიც რუსეთმა ფაქტიურად, კატეგორიული ფორმით მოითხოვა მსოფლიოს ხელახალი გადანაწილება და გავლენის სფეროებად დაყოფა, "1945 წლის იალტის შეთანხმებების" მსგავსად.¹

რუსეთის უკომპრომისო პოზიცია საბოლოოდ 2022 წლის 24 თებერვალს მისი სამხედრო ძალების უკრაინის ტერიტორიაზე შეჭრით გამოვლინდა, რაც ბუნებრივია ვერ იქნებოდა დაპირისპირება მხოლოდ ორ სახელმწიფოს შორის: „მთელი ცივილიზებული სამყაროსთვის ნათელი იყო, რომ ევროპაში ფართომასშტაბიანი ომი - უზარმაზარი ჰუმანიტარული კატასტროფის გარდა - ძალზედ დამაზიანებელი იქნებოდა უშუალოდ დასავლეთისთვის, ვინაიდან იგი უზრალოდ იძულებული გახდებოდა, დაეწესებინა რუსეთისთვის დაპირებული რეალური ეკონომიკური, პოლიტიკური თუ სხვა სახის სანქციები, რომლებიც თავის მხრივ აღარ მისცემდა დასავლეთს საშუალებას, ესარგებლა მისთვის ესოდენ მომგებიანი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობებით, რომელიც მას რუსეთთან ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ჩამოუყალიბდა.“²

მხარეებს შორის შეთანხმება დღემდე არ არის მიღწეული, თუმცა კი ყოველდღიურად იზრდება დაინტერესება საერთაშორისო საზოგადოების მხრიდან. ამ ეტაპზე, ამერიკის შეერთებული შტატები ცდილობს უკრაინასთან აწარმოოს მოლაპარაკებები, რომლის პირობითაც უკრაინის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არსებულ მინერალებზე წვდომის მოპოვების შემთხვევაში, მას პირდება დახმარებას გრძელვადიანი მშვიდობის მოპოვების მიზნით.

1.2. მინერალების შეთანხმება

უკრაინის სახელმწიფოს, რომელიც უკვე მეოთხე წელია რუსეთის სრულმასშტაბიან აგრესიას იგერიებს გააჩნია იშვიათი მინერალების მოცულობითი მარაგი, რომლებიც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია თანამედროვე ტექნოლოგიების წარმოებისთვის.

¹ ანთაძე, მ. ყარალაშვილი გ. „რუსეთ-უკრაინის ომის სამხედრო-პოლიტიკური ასპექტები და საომარი მოქმედებების შესაძლო განვითარების სცენარები“, „ანალიტიკური ბარათი“, 2023.07. გვ. 3.

² იქვე. გვ.4.

გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის კვლევის თანახმად, უკრაინას კრიტიკულად მნიშვნელოვანი იშვიათი მინერალების მსოფლიო მარაგის 5% გააჩნია. უკრაინის ეროვნული გეოლოგიური ინსტიტუტის კვლევის მიხედვით, ქვეყანას გააჩნია ტანტალიუმის, ბერილიუმისა და ნიობიუმის თითქმის აუთვისებელი მარაგები.³

ე.წ. მინერალების შეთანხმების შინაარსი ჯერ კიდევ არ არის საბოლოო სახით ჩამოყალიბებული, თუმცა ცნობილია რომ აღნიშნული შეთანხმება ადგენს წესებს და პირობებს, როგორც უკრაინისთვის, ასევე ამერიკის შეერთებული შტატებისთვის.

შეთანხმება იშვიათი მინერალების შესახებ გასულ კვირებში დასავლური მედიის ყურადღების ცენტრში მოექცა. დონალდ ტრამპის ადმინისტრაცია უკრაინული ბუნებრივი რესურსების მარაგებით აშკარად დაინტერესებულია, თუმცა მათი ათვისების წესის, პარამეტრებისა და შემოსავლების განაწილების შესახებ მხარეები ამ დრომდე ვერ შეთანხმდნენ. უკრაინა შეთანხმებას უყურებს როგორც აშშ-ს მხრიდან მხარდაჭერის გაგრძელებისა და უსაფრთხოების გარანტიების მიღების შესაძლებლობას, ხოლო ტრამპის ადმინისტრაცია შეთანხმებას უკრაინისთვის უკვე გადაცემული თანხების დაბრუნების საშუალებად მიიჩნევს.

შეთანხმების არსებულ ვერსიაში განმარტებულია: „ვინაიდან ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა 2022 წლის რუსეთის მხრიდან სრულმასშტაბიანი თავდასხმის შემდეგ მნიშვნელოვანი ფინანსური და მატერიალური მხარდაჭერა გაუწია უკრაინის სახელმწიფოს, ვინაიდან ამერიკელი ხალხი უპირობოდ მხარს უჭერს უკრაინელ ხალხს, ვინაიდან ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობა აღიარებს უკრაინის სახელმწიფოს წვლილს საერთაშორისო მშვიდობისა და უსაფრთხოების დამყარების პროცესში ბირთვული იარაღის ნებაყოფლობით დათმობის სახით, ამერიკის შეერთებული შტატების და უკრაინის სახელმწიფოს მთავრობა თანხმდება მათ შორის წესების და პირობების გარიგების სახით განსაზღვრის აუცილებლობაზე, შემდგომი თანამშრომლობის გაღრმავების მიზნით.“⁴

გარიგების მთავარი პირობაა ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა და უკრაინამ შექმნას რეკონსტრუქციის საინვესტიციო ფონდი და მასში საკუთარი წვლილის გენერირებით მიაღწიონ გრძელვადიან მშვიდობას. რეკონსტრუქციის საინვესტიციო ფონდს ერთობლივად უხელმძღვანელებენ ამერიკის შეერთებულმა შტატების და უკრაინის სახელმწიფოს წარმომადგენლები. უფრო დეტალური პირობები, რომელიც ეხება ფონდის მართვას მოგვიანებით განისაზღვრება შეთანხმებით. აღნიშნული ორმხრივი ხელშეკრულების მომზადებაზე ამერიკის შეერთებულმა შტატების მხრიდან პასუხისმგებელია სახელმწიფო ხაზინის დეპარტამენტი, ხოლო უკრაინის სახელმწიფოს მხრიდან - ფინანსთა და ეკონომიკის სამინისტრო.

უკრაინის სახელმწიფო რეკონსტრუქციის საინვესტიციო ფონდში მოახდენს მის საკუთრებაში არსებული ბუნებრივი რესურსებიდან მიღებული შემოსავლის 50%-ს (მიუხედავად იმისა პირდაპირ ან არაპირდაპირ ფლობს თუ არა მას). ბუნებრივ რესურსებად კი განისაზღვრება: მინერალები, ნახშირწყლები, ნავთობი, ბუნებრივი გაზი და სხვა მოპოვებადი მატერიალები. ამასთან, გარიგების საგანი არ არის მომავალში შემოსავლების მომტანი რესურსები. არსებული გარიგებით ყოველ მონაწილე მხარეს შეზღუდული აქვს უფლება პირდაპირ ან არაპირდაპირ განკარგოს საკუთარი წილი სხვა წევრის წერილობითი

³ Unated Nations ოფიციალური გვერდი Regional Information Centre for Western Europe, 20.02.2025. <https://unric.org/en/rare-earths-and-strategic-minerals-in-ukraine/> [უ. გ. 13.03.2025].

⁴ European Pravda ოფიციალური გვერდი, 26.02.2025.

<https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2025/02/26/7205922/> [უ. გ. 13.03.2025].

თანხმობის გარეშე. შეერთებული შტატები ფონდში შენატანებს სახსრების, ფინანსური ინსტრუმენტების და სხვა აქტივების სახით განახორციელებს.⁵

რეკონსტრუქციის საინვესტიციო ფონდში გენერირებული რესურსები მოხმარდება უკრაინის სახელმწიფოს უსაფრთხოების, თავდაცვისა და კეთილდღეობის ხელის შეწყობას. ასევე, მოემსახურება ინვესტიციების მოზიდვას ყველა საჯარო და კერძო სექტორის გაძლიერების მიზნით. ფონდის სამუშაო ვერსია ისე არის შემუშავებული, რომ მხარეებს ავალდებულებს თავიდან აირიდონ ყველა შესაძლო კონფლიქტი, რომელიც დაკავშირებული იქნება უკრაინის ევროკავშირში გაწევრიანების პროცესთან.

აღნიშნული ხელშეკრულება, ასევე მომავალი რეკონსტრუქციის საინვესტიციო ფონდის შეთანხმება ითვალისწინებს ორმხრივი და მრავალმხრივი შეთანხმების საერთაშორისო ფორმატის ელემენტებს და მოიცავს კონკრეტულ ნაბიჯებს გრძელვადიანი მშვიდობის დასამყარებლად და ეკონომიკური მდგრადობის უზრუნველსაყოფად.

უკრაინის პრემიერ-მინისტრის დენის შმიგალის განმარტებით უკრაინის განვითარებისა და აღდგენის საინვესტიციო ფონდის შექმნის შესახებ დოკუმენტს საერთაშორისო ხელშეკრულების ხასიათი ექნება, ამიტომ მას მთავრობა დაამტკიცებს, პარლამენტი კი მის რატიფიცირებას განახორციელებს. „ჩვენ გვესმის, რომ მის მართვას უკრაინისა და შეერთებული შტატების მთავრობები ერთობლივად უხელმძღვანელებენ. უკრაინა ფულად შენატანებს განახორციელებს ქირის, ლიცენზიებისა და სასარგებლო წიაღისეულის გადახდებიდან მიღებული შემოსავლის ნაწილიდან. სასარგებლო წიაღისეული, ისევე როგორც უკრაინის ქონება, არ გადაეცემა შეერთებულ შტატებს საკუთრებაში, წიაღისეულიდან მიღებული შემოსავალი კი ნაწილობრივ მოხმარდება ამ ფონდის შევსებას.“⁶

გამოცემა Axios-ის ცნობით, შეთანხმების დოკუმენტში ამერიკა გამოთქვამს სურვილს უკრაინა იყოს თავისუფალი, უსაფრთხო და სუვერენული, თუმცა არ აკონკრეტებს სამხედრო დახმარების გაგრძელების საკითხს. ამასთანავე, შეთანხმების ამჟამინდელი ვერსიაში კვლავ ნახსენებია 500 მილიარდი დოლარი, რომლის დაბრუნებასაც ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტი ითხოვს, რაც მას უქმნის საშუალებას, გაწეული დახმარების სანაცვლოდ მიიღოს აღნიშნული თანხა. ასევე, შეთანხმებაში ნახსენებია, რომ ფონდში უკრაინის შენატანები ამერიკის შენატანების მაჩვენებლებს ორჯერ უნდა აღემატებოდეს, თუმცა არ არის დაკონკრეტებული, რომ ეს თანხა უკრაინამ ამერიკას უნდა გადაუხადოს.

შეთანხმების ტექსტში ნათქვამია, რომ მისი იურისდიქცია გავრცელდება ამჟამად რუსეთის მიერ ოკუპირებულ ტერიტორიებზეც, ამ მიწების გათავისუფლების შემთხვევაში.⁷

„ყოველთვის არ არის საჭირო უსაფრთხოების გარანტიების ცალკე გამოყოფა, ხანდახან ისინი შეიძლება დამალული იყოს ეკონომიკურ, სოციალურ და სხვა საკითხებში. არ არის აუცილებელი, დავწეროთ, რომ ჩვენ გადავცემთ ამა თუ იმ იარაღს, თუკი ეს შეიძლება მოხდეს უბრალოდ ეკონომიკური დახმარებით, ასე ვთქვათ, ამა თუ იმ ფონდში შენატანებით. მე დარწმუნებული ვარ, რომ ამ შეთანხმებას აქვს პოტენციალი, უზრუნველყოს ძლიერი

⁵ იქვე.

⁶ Unian Net ოფიციალური გვერდი, 28.02.2025.

<https://www.unian.net/politics/garantii-bezopasnosti-est-shmygal-prokommentiroval-soglashenie-o-poleznyh-iskopaemyh-s-ssha-12930045.html> [უ. გ. 13.03.2025].

⁷ რეალპოლიტიკის ოფიციალური გვერდი, 25.02.2025, <https://realpolitika.ge/ge/akhali-ambebi/ra-vitsit-ukrainis-ishviati-mineralebis-shesakheb-romlis-mighebats-tramps-surs> [უ. გ. 13.03.2025].

უსაფრთხოება უკრაინისთვის ამ სიტყვის სრული გაგებით.“- განაცხადა უკრაინის უმაღლესი რადას თავმჯდომარემ რუსლან სტეფანჩუკმა.⁸

მინერალების შეთანხმებაში თუ არ იქნება ჩადებული უსაფრთხოების კონკრეტული გარანტიები და მოემსახურება მხოლოდ ამერიკული კომპანიების მიერ წიაღისეულის ათვისებას უკრაინის ტერიტორიაზე, შეიძლება ჩაითვალოს რომ ეს იქნება კაბალური ტიპის შეთანხმება, რომელიც იდება ჩრდილოეთ და სამხრეთის ტიპის სახელმწიფოებს შორის, რაც უკრაინის ტოტალიტარული რეჟიმიდან თავის დაღწევას, მაგრამ ნეოიმპერიალისტურ მიდგომებზე გადართვას მოიტანს შედეგად. უკრაინის სახელმწიფოს ეკონომიკური, სამრეწველო და საფინანსო პოტენციალი ამერიკის შეერთებული შტატების კაპიტალის ქვეშ მოექცევა, რაც მის სუვერენიტეტს მნიშვნელოვნად შეარყევს.

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ვახტანგ მაისაია პირად ინტერვიუში აღნიშნავს: „ტრამპის შეთავაზებულ პირობებზე ზელენსკი აბსოლუტურად გამართლებულად ამბობს უარს. ეს არ არის ორმხრივი, თანასწორუფლებიან აქტორებს, მითუმეტეს სტრატეგიულ მოკავშირეებს შორის დადებული შეთანხმება. ტრამპის პოლიტიკა ამ ეტაპზე არის უპროგნოზო, ნეოიმპერიალისტურ იდეებზე დაფუძნებული, რაც ძალიან სამწუხარო ფაქტია. ასეთ პირობებში კი, ასეთი მნიშვნელობის შეთანხმების დადება არ იქნება სწორი.“

მიმდინარე მოვლენებში ძალიან საინტერესოა რუსეთის როლი. ბუნებრივია, რუსეთ-უკრაინის ომის ბედი მის გარეშე ვერ გადაწყდება, ამერიკის შეერთებულ შტატებსა და უკრაინას შორის შეთანხმების მიღწევის შემთხვევაშიც კი. ვინაიდან ტრამპის მიერ უკრაინის პრეზიდენტისადმი შეთავაზებული პირობები ძალიან გავს წარსულში დღევანდელი რუსეთის მიერ კონგოსთან გაფორმებულ შეთანხმებას, აქ კორელაციების დანახვაც შეიძლება. მეორე კუთხით, ვინაიდან რუსეთის ტერიტორიაზე მოიპოვება სასარგებლო წიაღისეული, რომელიც ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესის სფეროა (მაგალითად: ლითიუმი, ბორიუმი, ურანი და სხვა ტიპის რესურსები), მისთვის ერთგვარი „სილის გაწნა“ იქნება თუ ამერიკა პოსტ საბჭოთა სივრცეში არსებულ რესურსებზე წვდომას მიიღებს. „რუსეთის ერთგვარ დეკლარირებულ დოქტრინაში პირდაპირ არის ჩადებული პირობა, რომ მთელი პოსტ საბჭოთა სივრცე და მათი ბუნებრივი რესურსები უნდა იყოს რუსეთის დომინანტობის ქვეშ. ამ თვალსაზრისით რუსეთი ჩქაროვს დაიკავოს უკრაინის სახელმწიფოს ის ტერიტორიები, სადაც იშვიათი მინერალები მოიპოვება. ლითიუმის ოთხი საბადოდან ორი საოკუპაციო ჯარების ხელშია გადასული, მესამესთან კი უკვე ახლოს არიან. მათ დააჩქარეს სამხედრო მოქმედებები და მაქსიმალურად ცდილობენ დაასწრონ ამერიკელებს იშვიათ მინერალებზე მონპოლიის მოპოვება უკრაინის ტერიტორიაზე“- აღნიშნავს პროფესორი ვახტანგ მაისაია.

მეორეს მხრივ, მინერალების შეთანხმების დადებამ შეიძლება გამოიწვიოს უსაფრთხოების გარანტიების ირიბად უზრუნველყოფა. თუკი, ამერიკის შეერთებული შტატები მოიპოვებს უკრაინის ტერიტორიაზე წვდომას იშვიათ მინერალებზე, ბუნებრივია უზრუნველყოფს მის დაცვას, თუნდაც კერძო სამხედრო კომპანიების გამოყენებით (აღნიშნულ მიდგომას იყენებს ავღანეთში და ერაყში სტრატეგიული ობიექტების დაცვის მიზნით). რაც რუსეთისთვის იქნება ერთგვარი შემაკავებელი ფაქტორი, არ განახორციელოს თავდასხმა ამერიკულ კომპანიებზე, რაც რუსეთ-ამერიკის კონფლიქტში გადაზრდას განაპირობებს.

⁸ Unian Net ოფიციალური გვერდი, 28.02.2025. <https://www.unian.net/politics/garantii-bezopasnosti-stefanchuk-rasskazal-kakimi-oni-mogut-byt-12930198.html> [უ. გ. 13.03.2025].

1.3. ევროკავშირის ქვეყნების დაინტერესება სასარგებლო წიაღისეულით

მხოლოდ ამერიკის შეერთებული შტატები არ არის დაინტერესებული მიიღოს წვდომა უკრაინის სახელმწიფოს ტერიტორიაზე არსებულ იშვიათ მინერალებზე. პრეზიდენტი ზელენსკი ევროკავშირის ქვეყნებთანაც აწარმოებს მოლაპარაკებებს და ცდილობს მათ დაინტერესებას ამ კუთხით. საფრანგეთსა და უკრაინას შორის რამდენიმე თვეა რაც განიხილება ეს საკითხი. როგორც საფრანგეთის თავდაცვის მინისტრმა სებასტიან ლეკორნუმ განაცხადა მარტო ამერიკის შეერთებული შტატები არ არის ამ მხრივ მოთამაშე. საფრანგეთის პრეზიდენტის ემანუელ მაკრონის დავალებით ის თავად აწარმოებს მოლაპარაკებებს უკრაინელ კოლეგასთან, რათა საფრანგეთისთვის გაიზარდოს იშვიათი მინერალების მომწოდებელი ქვეყნების რაოდენობა. „ჩვენ ვსაუბრობთ ამ საკითხზე, ჩვენივე, ფრანგული მხარის საჭიროებიდან გამომდინარე. ჩვენ არ ვუყურებთ ამ საკითხს, როგორც გაღებული დახმარების უკან დაბრუნების საშუალებას, მაგრამ საფრანგეთის თავდაცვის სექტორს მომავალში დასჭირდება გარკვეული სახის ნედლი მასალები, რომლებიც აბსოლუტურად კრიტიკულია იარაღის მრეწველობის სისტემებისთვის, მინიმუმ მომდევნო 30 ან 40 წლის განმავლობაში.“⁹

ასევე, საგულისხმოა გერმანიის კანცლერის ოლაფ შოლცის კრიტიკა ამერიკის შეერთებული შტატების პრეზიდენტის დონალდ ტრამპის მისამართით. მან აღნიშნა რომ ძალიან ეგოისტური და ეგოცენტრულია მოთხოვნა უკრაინის სახელმწიფომ ამერიკას მიანიჭოს იშვიათ წიაღისეულზე წვდომა, მათ მიერ გაწეული ფინანსური დახმარების სანაცვლოდ: „ჩვენ უნდა გამოვიყენოთ ამ ქვეყნის რესურსები იმისათვის, რომ დავაფინანსოთ ყველაფერი, რაც ომის შემდეგ იქნება საჭირო. მომავალში უკრაინას დასჭირდება ძლიერი არმია და ასევე ფინანსური დახმარება ქვეყნის აღდგენისთვის.“ აღნიშნა გერმანიის კანცლერმა.¹⁰

აღნიშნულიდან გამომდინარე, შეიძლება მივიჩნიოთ, რომ საერთაშორისო სივრცეში სასარგებლო წიაღისეულით დაინტერესება, დღეის მდგომარეობით, საკმაოდ მაღალია. ამასთანავე, ვინაიდან ბუნებრივ რესურსებს ამოწურვადი ხასიათი აქვთ, მუდმივად მიმდინარეობს პოტენციალის მქონე სახელმწიფოების ძიება და გამოვლენა.

2. საერთაშორისო პრაქტიკა

2.1. ზოგადი პრეცედენტები

სასარგებლო წიაღისეული სახელმწიფოებს შორის მოლაპარაკების საგანი ხშირად ყოფილა და აღნიშნული პრაქტიკა საკმაოდ ინტენსიურად გამოიყენებოდა ცივი ომის პერიოდში, როგორც ამერიკის შეერთებული შტატების, ისე საბჭოთა კავშირის მიერ.

პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ვახტანგ მაისაია პირად ინტერვიუში განმარტავს: „ხშირად საბჭოთა კავშირი დებდა მის მომხმე სახელმწიფოებთან შეთანხმებებს, რომლის საფუძველზეც აქტიურად აძლევდნენ მას უფლებას გამოეყენებინა მათი ტერიტორიები საკუთარი გეოპოლიტიკური ინტერესების გასატარებლად (მაგალითად: ახლო აღმოსავლეთის ან აფრიკის ქვეყნები), საბჭოთა კავშირი კი სანაცვლოდ უზრუნველყოფდა სტრატეგიული რესურსების მიწოდებას გარკვეული ქვეყნების მიმართ (მაგალითად: ლიბია, ეგვიპტე, ალჟირი, ანგოლა მოზამბიკი).

⁹ Ap News ოფიციალური გვერდი, 12.02.2025, <https://apnews.com/article/ukraine-france-minerals-rare-earths-defense-weapons-lecornu-e5fc5fa487d0b8fd884c7783356812d4>[უ. გ. 13.03.2025].

¹⁰ DW Media Company ოფიციალური გვერდი, 12.02.2025, <https://www.ghn.ge/print/324929>[უ. გ. 13.03.2025].

პოსტ ბიპოლარულ პერიოდში რუსეთმა სათავეს დაუდო ცენტრალურ აფრიკაში, კონგოს დემოკრატიულ რესპუბლიკაში მიმდინარე მოვლენები. აფრიკული აღმასებისა და ოქროს საბადოების 30%-ზე სარგებლობის უფლების მიღების სანაცვლოდ რუსეთის ფედერაცია რეგიონში უზრუნველყოფდა სამხედრო უსაფრთხოების კონტექსტს.

ასევე საინტერესოა, ამერიკის შეერთებულ შტატების წვდომა ლათინო ამერიკის ტერიტორიაზე არსებულ სასარგებლო წიაღისეულზე. მაგალითად, ჩილეში სახელმწიფო გადატრიალების შედეგად პინოჩეტმა მთელი სამრეწველო პოტენციალი გადასცა ამერიკის შეერთებულ შტატებს, რომელიც მიღებული რესურსით ახორციელებდა ინვესტიციას, სამაგიეროდ კი იცავდა პინოჩეტის რეჟიმს, როგორც სამხედრო, ასევე პოლიტიკური თვალსაზრისით.

2.2. ტუნისის (ბარდოს) ხელშეკრულება (1881 წელი)

ტუნისის (ბარდოს) ხელშეკრულება- ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ისტორიული დოკუმენტია, რომლითაც განხორციელდა ტუნისის კოლონიზაცია საფრანგეთის სახელმწიფოს მიერ. აღნიშნული ხელშეკრულების საფუძველზე ტუნისზე პოლიტიკური და ეკონომიკური კონტროლი მთლიანად საფრანგეთის ხელში გადავიდა და მოხდა მისი სუვერენიტეტის შეზღუდვა.

ტუნისისა და ალჟირის ტომებს შორის დაპირისპირება მე-19 საუკუნეში პერმანენტულად მიმდინარეობდა. მარტო 1870 წელს ალჟირის სამხედროებმა 2000-ზე მეტი სამხედრო ინციდენტი განახორციელა ტუნისზე, მათ შორის- მის საზღვრებში შეჭრა.¹¹ აღნიშნული დაპირისპირებით სათავეს დაუდო სარგებლობა საფრანგეთი, ვინაიდან ქონდა გეოპოლიტიკური ინტერესი მის ტერიტორიაზე. საფრანგეთის სახელმწიფოს ამბიციებს დაემთხვა ევროპაში არსებულ დღის წესრიგი, ასევე ტუნისის მთავრობის შესუსტება. ტუნისისა და ალჟირის მხარეებს შორის მოლაპარაკებების პროცესს ფრანგული მხარე აქტიურად უშლიდა ხელს, იმედგაცრუებული ტომის წევრები კი ძალადობის ახალ ფორმებზე გადადიოდნენ. პარალელურად, საფრანგეთის ხომალდები გამუდმებით უტევდნენ ტუნისის პორტებს. საბოლოოდ ქალაქის მმართველის წინააღმდეგობის გაწევის გარეშე დანებდა.¹²

საფრანგეთის გენერალმა, კონსულმა და ტუნისის მთავარმა ხელი მოაწერეს ბარდოს ხელშეკრულებას, რომლითაც აღიარეს ტუნისის ხელისუფლების სუვერენიტეტი, თუმცა მის მმართველობაზე სრული კონტროლი საფრანგეთის სახელმწიფომ აიღო, არმია კი საფრანგეთის მინისტრიალის დაქვემდებარების ქვეშ გადაინაცვლა.

საფრანგეთის სახელმწიფომ მიაღწია მიზანს, მან მოიპოვა წვდომა ტუნისში არსებულ ბუნებრივ რესურსებზე, მათ შორის მინერალებზე (ფოსფატები და სხვა მინერალები). მას შემდეგ სხვადასხვა ბუნებრივი რესურსების და აგრარული პროდუქციის ექსპორტი ფრანგული ეკონომიკისათვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანი გახდა.

2.3. ერაყ-ბრიტანეთის ხელშეკრულება (1922 წელი)

ერაყ-ბრიტანეთის 1922 წლის ხელშეკრულება გახდა ერაყში ბრიტანეთის ეკონომიკური კონტროლის დამყარების საფუძველი. ხელშეკრულების პირობების შესაბამისად ბრიტანეთი

¹¹ Perkins K. "A history of modern Tunisia", Cambridge University Press, 2014.06. გვ. 14.

¹² იქვე, გვ. 61.

ახორციელებდა ერაყის ტერიტორიაზე რესურსების (მათ შორის მინერალების, როგორც კრიტიკული ბუნებრივი რესურსების) მოპოვებაზე კონტროლს.

1932 წელს ერაყის მიერ დამოუკიდებლობის მოპოვების მერეც შენარჩუნდა ბრიტანეთის გავლენა მის ტერიტორიაზე ნავთობის მოპოვებაზე. ერაყ-ბრიტანეთის ხელშეკრულება მნიშვნელოვანი იყო, არა მხოლოდ პოლიტიკური, არამედ ეკონომიკური თვალსაზრისითაც, რადგან ბრიტანეთის ინტერესები ძირითადად ფოკუსირდებოდა მინერალების, განსაკუთრებით ნავთობის ექსპლუატაციაზე.

როგორც ვხედავთ საერთაშორისო მოლაპარაკებების პროცესში სასარგებლო წიაღისეული ხშირად არის გარიგების საგანი, ვინაიდან პირველ რიგში აქვს ეკონომიკური დატვირთვა. ასევე, იშვიათ მინერალებზე წვდომის მინიჭება გულისხმობს, რომ მხარე უზრუნველყოფს მის დაცვას, შესაბამისად შექმნის უსაფრთხო გარემოს. ქვეყანას, რომელიც მდიდრია ბუნებრივი რესურსებით აქვს საშუალება მოლაპარაკებების პროცესში სხვადასხვა დატვირთვით გამოიყენოს ის.

3. საქართველოს სახელმწიფოს გამოცდილება და პოტენციალი

საქართველოში სამთო-მოპოვებითი საქმიანობა მნიშვნელოვანი ეკონომიკური საქმიანობაა, რომელიც ქვეყნის შიგნით ისეთი პოლიტიკური მიზნების მიღწევას უწყობს ხელს, როგორიცაა: შემოსავლების გენერირება, სამუშაო ადგილების შექმნა და განვითარება. მსოფლიო ბაზრებზე არსებულ მსგავსი ეკონომიკის მქონე ქვეყნებს შორის რანჟირების მიხედვით საქართველოს საერთო საინვესტიციო კლიმატის თვალსაზრისით საკმაოდ მაღალი ადგილი უკავია. თუმცა, მმართველობის თანამედროვე მეთოდები და წიაღისეულის თანამედროვე მართვასთან დაკავშირებული სახელმწიფოს შესაძლებლობები არ არის მაქსიმალურად ათვისებული, მით უმეტეს არ აქვს პოლიტიკური დატვირთვა.¹³

დღეის მდგომარეობით არ არსებობს პრეცედენტი, როცა საქართველოს სასარგებლო წიაღისეული სხვა სახელმწიფოსთან ოფიციალურად მოლაპარაკებების საგანი გამხდარიყო, მაგრამ გამომდინარე იქიდან რომ მისი ტერიტორიის 20% ოკუპირებულია მეზობელი რუსეთის ფედერაციის მიერ და მათ შორის არის აფხაზეთის ტერიტორიაც, რომელიც მდიდარია ქვანახშირის და ვერცხლისწყლის საბადოებით, ტყვიის, თუთიის, სპილენძისა და სხვა ლითონების მადანგამოვლინებებით, არალითონური წიაღისეულიდან- ბარიტით და თაბაშირით, ხოლო საშენი მასალიდან- კირქვით, სააგურე თიხით, დიაბაზით და დიორით, ასევე, სამკურნალო მინერალური წყლებით, თავისუფლად შეგვიძლია ჩავთვალოთ, რომ ოკუპანტი სახელმწიფოს ეკონომიკური ნიშნით დაინტერესების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორი, სწორედ აფხაზეთის სასარგებლო წიაღისეულით მდიდარი ბუნებაა.

სსიპ მინერალური რესურსების ეროვნული სააგენტოს საერთაშორისო ურთიერთობების და პროექტების მართვის სამსახურის უფროსმა გვანცა ბიწაძემ პირადი ინტერვიუს ფარგლებში აღნიშნა, რომ მას შემდეგ რაც აღნიშნულ პოზიციას იკავებს (2018 წლიდან) სასარგებლო წიაღისეული საქართველოსა და სხვა სახელმწიფოს შორის მოლაპარაკებების საგანი არ ყოფილა, მაგრამ იმის გათვალისწინებით რომ ევროკავშირის ქვეყნები ზღუდავენ მინერალების მოპოვებით საქმიანობას, მისი ამოწურვადი ბუნებიდან გამომდინარე, დღითიდღე იზრდება ინტერესი ისეთი სახელმწიფოების მიმართ, რომელთაც აქვთ ამ მიმართულებით განვითარების პოტენციალი: „საქართველოს შემთხვევაში ძალიან მნიშვნელოვანია ხელახლა იქნას შესწავლილი ქვეყნის გეოლოგიური პოტენციალი,

¹³ მწვანე ალტერნატივა, „საქართველოს წიაღის სექტორის პოლიტიკა“, Adam Smith International, 2019. გვ 8.

ვინაიდან ბაზები, რომელიც გვაქვს დღეის მდგომარეობით შედგენილია საბჭოთა კავშირის დროს და საჭიროებს განახლებას. იმისთვის რომ, ამ მიმართულებით ვეთანამშრომლოთ დაინტერესებულ მხარეებს, ჩვენ ზუსტად უნდა ვიცოდეთ რისი შეთავაზება შეგვიძლია. ამ მხრივ კარგი მაგალითია კანადა. ალბერტას გეოლოგიურმა სამსახურმა უახლოეს წარსულში შეისწავლა პროვინციის ბუნებრივი რესურსების პოტენციალი, შეადგინა გეოლოგიური რუკა და უკვე აქვს ზუსტი მაჩვენებლები იშვიათი მიწა-ელემენტების შესახებ. აღნიშნულ მაგალითზე, თუ კი შესწავლის თანამედროვე მეთოდების გამოყენებით საქართველოს ტერიტორიაზე აღმოჩნდება იშვიათი წიაღისეული, უფრო თამამად შეგვეძლება ვისაუბროთ რამდენად მიმზიდველი საინვესტიციო ჰაბი შეიძლება გახდეს ის ინვესტირებისთვის, რომლებიც კრიტიკული მინერალების მოპოვებით არიან დაინტერესებულები. შესაბამისად, სრულიად რეალურია, კვლევის ფარგლებში ახალი შესაძლებლობები გაუჩნდეს ქვეყანას.”

საქართველოს სტრატეგიული გეოპოლიტიკური მდებარეობა, მდიდარი მინერალური რესურსები და ბიზნეს-მეგობრული გარემო ქმნის ხელსაყრელ წინაპირობებს, რათა ქვეყანა გახდეს რეგიონული ჰაბი სასარგებლო წიაღისეულის მოპოვებისა და ტრანსპორტირების კუთხით. ამ მხრივ, საქართველოსთვის პრიორიტეტული უნდა იყოს საერთაშორისო პარტნიორული ურთიერთობების გაღრმავება ისეთ ქვეყნებთან და გაერთიანებებთან, რომელთათვისაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია სტრატეგიული რესურსების ხელმი-საწვდომობა და უსაფრთხო მიწოდების ჯაჭვის ფორმირება.

დასკვნა

სახელმწიფოებს, რომელსაც სასარგებლო წიაღისეულის მდიდარი მარაგი აქვთ არსებულ დოვლათს ქვეყნის შიგნით ეკონომიკური თვალსაზრისით გაძლიერებისთვის იყენებენ. თუმცა, ხშირია შემთხვევები როცა სახელმწიფოებთან მოლაპარაკებების საგანდაც მოიაზრებენ მას, საერთაშორისო სივრცეში საკუთარი ინტერესების გასატარებლად და სანაცვლოდ სარგებლის მიღების მიზნით. ხოლო სახელმწიფოები, რომლებსაც არ აქვთ მინერალური რესურსების მარაგი, დამოკიდებული ხდებიან სხვა წიაღისეულით მდიდარ ქვეყნებზე.

ამასთან, ბუნებრივ მინერალებთან მიმართებით ძალიან მნიშვნელოვანია რაციონალური და მდგრადი პოლიტიკის გატარება, ვინაიდან სექტორის განვითარება ქვეყანაში უცხოური ინვესტიციის მოზიდვას და საერთაშორისო მასშტაბით სახელმწიფოს როლის გაზრდას უწყობს ხელს.

სასარგებლო წიაღისეული, მისი მდგრადი მნიშვნელობიდან გამომდინარე, ხშირად არის დაინტერესების და სახელმწიფოებს შორის მოლაპარაკების საგანი. როგორც კვლევამ აჩვენა, აპრობირებული მეთოდია იშვიათ მინერალებზე წვდომის სანაცვლოდ სხვადასხვა სახის სარგებლის გაღება სახელმწიფოთა მხიდან. თუმცა, ასევე გამოიკვეთა ირიბი დაინტერესების ფორმაც, როცა ბუნებრივი რესურსები ოფიციალური ფორმით გარიგების ობიექტი არ არის, მაგრამ იწვევს დიდ დაინტერესებას და ეკონომიკურ ან/და ინდუსტრიულ მნიშვნელობას სძენს ტერიტორიას, სადაც ის მოიპოვება.

ბიბლიოგრაფია

1. ანთაძე, მერაბ, ყარალაშვილი, გიორგი, „რუსეთ-უკრაინის ომის სამხედრო-პოლიტიკური ასპექტები და საომარი მოქმედებების შესაძლო განვითარების სცენარები“, „ანალიტიკური ბარათი“, 2023;
2. ანთაძე, მერაბ, ყარალაშვილი, გიორგი, „რუსეთის რევიზიონისტური საგარეო პოლიტიკის ევოლუცია დასავლეთთან ურთიერთობების ფონზე: განმაპირობებელი ფაქტორები და სამომავლო საფრთხეები.“ ლევან მიქელაძის სახელობის დიპლომატიური სასწავლო და კვლევითი ინსტიტუტი. 2022;
3. მწვანე ალტერნატივა, „საქართველოს წიაღის სექტორის პოლიტიკა“, Adam Smith International, 2019;
4. Perkins, Kenneth, “A history of modern Tunisia”, Cambridge University Press, 2014;
5. The Editors of Encyclopaedia Britannica. “Yalta Conference: World War II”. Encyclopaedia Britannica. Last updated on July 12. 2023. <https://www.britannica.com/event/Yalta-Conference> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
6. Fried, Daniel, and Volker, Kurt, „Opinion: The Speech in Which Putin Told Us Who He Was”. POLITICO. February 18, 2022;
7. European Pravda <https://www.eurointegration.com.ua/eng/articles/2025/02/26/7205922/> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
8. რეალპოლიტიკის ოფიციალური გვერდი <https://realpolitika.ge/ge/akhali-ambebi/ra-vitsit-ukrainis-ishviati-mineralebis-shesakheb-romlis-mighebats-tramps-surs> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
9. Unian Net <https://www.unian.net/politics/garantii-bezopasnosti-stefanchuk-rasskazal-kakimi-oni-mogut-byt-12930198.html> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
10. Ap News <https://apnews.com/article/ukraine-france-minerals-rare-earths-defense-weapons-lecornu-e5fc5fa487d0b8fd884c7783356812d4> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
11. DW Media Company <https://www.ghn.ge/print/324929> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025];
12. Unated Nations Regional Information Centre for Western Europe <https://unric.org/en/rare-earths-and-strategic-minerals-in-ukraine/> [უკანასკნელად გადამოწმდა 13.03.2025].